

1774-ea urbáriumának: összesítése		
	57	41
jobbágytelek:	-	1
pozsonyi mérő	192 ½ f.	
szántó	28 ¾ i.	
rét /embervágó/	57 ½	
marhás robot	57 ½	
v. kézi szolg.	225	
9-ed	6	
árenda	41	
tüzifa	-	
fonás		
vaj		
kappan		
csirke		
tojás	Bekecs	
örökös jobbágy	39	
szabadmenetelü jobbágy	78	
örökös zsellér	780 h.	
	234	
	2.028	
	4.218	
Legyesbénye	54	
28¾	-	
57½	234 f.	
1.295 h.	39 i.	
82½	78	
1.495	78	
3.056	468	
	4	

	Bekecs
szabad zsellér	8
1 telkes	33
½ telkes	12
¼ telkes	-

Legyesbénye

10

13

29

5

Az összegzés igen értékes adatokat szolgáltatott számunkra. Bekecs külső határa mintegy $\frac{1}{4}$ -vel nagyobb volt, mint Legyesbényéé, mintegy 10 egész telekkel több. Ugyanakkor a szántóterület nagysága egyharmadával nagyobb Legyesbényén, míg a rét aránya több, mint fordított : Bekecs rétterülete $\frac{2}{3}$ -dal haladja meg a szomszéd községét. Ha a jobbágyi viszony milyenségét, állapotát nézzük, az örökös jobbágy 6-4, szabadmenetelű jobbágy 41-41, zsellér 10-9 létszáma, aránya alig különbözik, legfeljebb abban, hogy mindez a létszám Legyesbényén kisebb területen található.

Birtokosok száma szerint viszont erőteljesen eltér egymástól a két település. Míg Bekecs az Andrassy testvérek, egy család uralja, addig Legyesbényén nem kevesebb, mint 8 földesúr osztozik. Teleknagyságban egységesebb, "tehetősebb" a bekecsi közösség : 33 egész 12 féltelkes, töredéktelkes nincs. Addig a szomszédos település elaprózottabb. Legyesbénye gazdái zömét a féltelkesek teszik ki 29, s ennek kevesebb mint fele, 13 fő az egésztelkes jobbágy. S megtalálható 5 negyedtelkes is. Az investigációtól /1772/ az urbáriumig /1774/ nem változott jelentősen sem a lakosság létszáma, sem összetétele, s főleg nem életkörülményei. Hiszen az urbárium kérdőpontjaiban is felvetődik a Hegyaljához való kötődés kettőssége:

1. évközben pénzkereseti lehetőség
- 2, szüretkor, ingyen munka /robot/ néha meghatározatlan ideig. A szolgáltatások mértékében jelentős különbség nincs.

c, A II. József féle katonai felmérés Mária Terézia halála után /1780/ II. József uralkodásával /1780-90/, új egész országra kiterjedő más és más speciális szempontú, megközelítésű felmérések készülnek : hadi térképészeti és demográfiai./népszámlálás/. Zemplén vármegye katonai leírása is az 1780-as években keletkezett. A leírásban a fentebb jelzett szempont dominál.

Bekecs : /col.22 Sect.13./

1. Szerencstől $\frac{1}{2}$, Goloptól 3, Monoktól 2, Bényétől $\frac{1}{4}$ órára van. A legközelebbi vendégfogadó $\frac{3}{4}$ illetve 1 $\frac{1}{2}$ órára van.
2. A faluban található jellegzetes épületek : egy templom, major, vendégfogadó, sörház. A település szőlőhegyek lábánál fekszik.
3. Van egy gyógyforrása, ami alatt mocsaras ér húzódik.
4. -
5. A z egyébként száraz mezőben fekszik egy nagy posvány és mocsár, ami a falutól egészen a mocsaras érig húzódik.
6. Minden út jó, de különösen jó az új postaút Kassára.
7. Szőlőhegyek uralják az egész környéket. Legyesbénye : /Col. 22. Sect.13./
  - 1, Szerencs 1 órányira, Monok 1 $\frac{3}{4}$ óra, Szt.István Paksa 3 $\frac{1}{2}$ óra, Mediaszo 2 óra,
  - 2, Egy kastély és 3 vagy 4 nemesi udvarház a faluban.
  3. Egy mocsaras ár húzódik alatta, amin hidak és gázlók vannak.
  4. A z erdő középmagastörzsű tölgyből és bükkből áll, sűrűn benöve, s az utakon kívül nem lehet vonulni benne.
  5. -
  6. Ennek a környéknek az útjai használhatók.
  7. Azok a magaslatok uralják a környéket, amelyek Megyaszóval szemben vannak, az erdővel benőtt magaslatok pedig a hely-séget uralják. A katonai felmérés szempontjai a következők : 1. A községnek szomszéd községektől való távolsága, órában. 2. Szilárd épületek. 3. Vizek minősége. 4. Erdők. 5. Rétek és mocsarak. 6. Utak minősége. 7. Környező hegyek. /8. Megjegyzések/

A z első magyarországi általános népszámlálás m r a lakosságot illetően részletesen tájékoztatott bennünket. Bekecsen birtokos a gr. Andrassy család, míg Legyesbényén a két legnagyobb birtokost sorolja fel az Andrassyakat és a Vayakat. A házak számát Bekecsen kereken 100-ban, Legyesbényén 112-ben adja meg. A lakosság összlétszáma - az említett sorrend szerint - 612 illetve 673. Tehát két hasonló nagyságú településről beszélhetünk, Legyesbénye ekkor még lakosságát tekintve nagyobb. A dél-Zemplénre kiterjedő

zsidóösszeírás szerint az 1770-ea évek elején Hegyaljai járásban 255 zsidó családfőt regisztráltak, s ebből Bekecsen 1 és Legyesbényén 1 zsidó családfőt írtak össze/ A z 1811-es zsidó lajstromban a fenti településeken már nem fordulnak elő./

14. Mozdulatlan vidék, haladó reformkor

A z "urbáriumok századát" követő XIX. század nem hozott jelentős változást a Hegyalja peremén. A földesúr-jobbágy viszony - az úrbéri rendezés következményeként - szabályozottabb lett, de maradt. S nem keltett különösebb lelkesedést II. József rendelete sem, a "jobbágy" név eltörléséről. "Változatlan maradt a mezőgazdasági technika és az életmód is. Lírai szépségű sorokban idézi fel és jellemzi Takács Péter ezt az időszakot művében: "Bő termésű, jobb időjárású években dúskáltak a javakban. Szűkebb termés, nagy aszály vagy nagyobb árvíz idején pedig a kisebb birtokú nemesek is éheztek... A z itt honos emberek életében két időpont fontos, az is csak megközelítően: a születés és a halál. A mi közte van, az nem több és nem kevesebb, mint a megváltoztathatatlan állandóság, amit csak az évszakok körforgása színezt, és néha-néha egy-egy betyár, vagy lótolvaj körített alakja izgalmassít."

A századforduló idejéről két - nagyértékű - leírással is rendelkezünk a hegyaljai településekről, szerzői: Szirmay Antal és Molnár András. Ez utóbbi szerző alig ismert. 1799-ben készült munkája kéziratában maradt, nem került kinyomtatásra. Címe: Tekintetes, nemes, nemzeti Zemplén vármegye leírása. Ebből idézünk: Bekecs, : "Falu. Magyarok lakják és tótok. Méltóságos gróf Andrássy István és Károly öngaságok birták. A nép római, görög catholicus és református. Szerencs város a és Legyesbénye helysége egy-két puska lövésre fekszenek tőle. Határja, kivéve a szőlőshegyeit térsége, földje agyagos, szikes, osztatik három nyomásra. Terem leginkább gabonát, középszerűen árpát, zabot. Erdeje nincsen. Tűzifa

helyében kóróval, tallóval ál. Szőlőshegye 2-ik classisu bort terem, de csak annyit, hogy az ő kocsmájukon esztendőt által elkél. Szűkösködik leginkább fa és széna dolgában, úgy, hogy ha földesuraság engedelméből a Takta vizparton túl, bizonyos földvár pusztán /ahol még most is megvan a földvár/ szénát nem takarítanak, vono marhájok sem volna mivel tartani. Ezen helységben vagyon egy nevezetes fürdő, amely a köszvényesenken hasznosnak lenni mondatik. Itt a lakosok földjüket törekkel javítják."

Legyesbénye: "Falu. Magyarok és tótok lakják. Földesurak: méltóságos gróf Aspremont, tekintetes Bay Pathay Josef, Balog János, Békéssy Pálné, Ujházy Lajosné, Marizy és Stefaics urak. A nép római, görög catholicus és református. Bekecs, Monok, Megyaszó hozzája közel fekszenek. Határja dombos, térséges is. Földje fekete, nyirkos, szikes, megkívánja a trágyázást, első classisu. Osztatik három nyomásra. Terem leginkább gabonát, árpát, zabot, kölest, kukoricát, kendert. Középszerűen búzát és főzelékeket. Erdeje nincs. Tűzifáját más határokról szerzi vagy a Bodrog vizéből Bodrogkeresztúrnál. Szénája nedves időben bőven terem. Kőbányája és szőlőshegye jó van, 2-ik classisu. Lakosok számos marhát tartanak. Vagyonjaikat Tállyán, Mádon, Tarcalon, vagy Tokajban árulják el."Másik rövidebb, pontosabb leírásunk szerzője gróf Szirmay Antal :

"Bekecs, határa I. osztályú, van 1788 hold szántóföldje, talaja termékeny, szőlőshegyei II. osztályú bort teremnek. A szerencsi anyaegyházhoz hasonlóan római katolikus és lutheránus vallású magyar földművesekkel van benépesítve."

"Legyesbénye: I. osztályú földje "részint dombos, részint lapályos, termékeny talajjal dicsekedhetik." Szántóföldje 2039 hold. Római katolikus és lutheránus hitvallású magyarokkal betelepítve."

A két leírás falvankénti birtokos családjai egyeznek, illetve Szirmaynál, a Legyesbényén birtoklók közül nem szerepel Marizy és Stefaics úr. Említés történik mindkét szerzőnél, hogy a két település még az 1730-as évek elején pusztá volt.

Eltérés a lakosság etnikumának megjelölésében és vallásokban van. Szirmay nem említi görögkatolikusokat, csak rómaiakat és lutheránusokat. A lakosokat magyarnak nevezi. Molnár András római és görögkatolikusokról beszél és reformátusokról, valamint magyar és

"tót" /szlovák, ruszin/ népességről tesz említést. Melyiknek higgyünk? Szirmay leírásában kétségkívül nagyvonalúbb, felszínesebb. S, mivel Zemplén megye déli területéről van szó veszi csak magyarnak a lakosságot. Tévedése a lutheránus vallás említésekor is megfogható, hiszen a református központ Szerencs közvetlen közelében a reformáció másik fő áramlatának - ilyen kis településeken - aligha juthatott hely.

Hogy mennyire nem volt egyértelműen csak magyar a lakosság Szerencsen és környékén, arra Kassai József is utal Gróf Aspremont az 1730-as "döghalálban" meggyérült lakosai pótlására "...a maga Orosz falujából sok Oroszt tsödite le Szerentsre,..."

A betelepítettek tehát görögkatolikus vallású, kárpát-aljai ruszinok voltak - Róluk még a XIX. század 40-es éveiben Fényes Elek is megemlékezik. Aspremont gróf gondoskodásáról - nehezményezve ezt a módját - a szerencsi katolikus plébános Kassai így emlékezik: "Az oroszul nemtudó gyermekek a Szerentsi és deketsi katolica Magyar oskolába járattanak, a minap épült Orosz oskolába hajkoráztatja..."/ti. Aspremont gróf/

Mindhárom forrásunk említést tesz a gyógyhatású bekecsi vízről, sőt fürdőről. Molnár András a köszvényesekre gyakorolt jótékony hatását emeli ki a fürdőnek. Kassai a szerencsi melegvízzel hozza kapcsolatba, azzal, hogy Szerencsen azért érdemes fürdőt építeni a melegvízre, mert "...meleg víz vagyon Beketsen is, ... ott jól elkészült fűdőház is vagyon." Itt Szirmay adja a legrészletesebb leírást, említve a kénes vizek fakadását "...melyek most a vidéknek hasznos gyógyfürdőt adnak, kellő kemencékkel felszerelve és diszes gyümölcsfa sorokkal ékesített sétákkal ékítve." A XVIII-XVX. század fordulóján, sőt Kassai József művé-

nek keletkezési idejét ismerve a XIX. század első felében, Bekecs, e kis, egyébként jelentéktelen település – ismert gyógyhatású fürdőhely lehetett Zemplénben. A napóleoni háborúk távoli szele a Zemplén megyeieket is megérintette 1809-ben a nemesi insurrectio formájában. Gróf Esterházy József főispán a március 13-i vármegyei közgyűlésen határozatokat fogadtatott el a jelenlévőkkel, s erről alispánjai /Lónyai Gábor, Pálóczi Horváth László/ révén értesítette a Nagykállóban tartózkodó József nádort. A vármegye gyűlésének határozatai a következőkről intézkedtek:

1. a nemesség összeírásáról /19-50 év között/
  2. a nemesi mustráról /= hadrafoghatóság, katonai vizitáció/
  3. a ló kivétel megakadályozásáról
  4. a felkelés céljára felajánlott pénzösszeg egyénekenkénti kivetésének előkészítése.
- Elkészült az 1809-es zempléni nemesi összeírás is. Ez tartalmazta a vármegyei nemesség teljes névanyagát. Vagyoni helyzetük, évi jövedelmük szerint 5 csoportba sorolták őket.

1. 3000 Ft-nál több évi jövedelemmel rendelkező birtokos nemes személyek /Andrássy, Barkóczy, Csányi, Lónyai családok, = 34 személy/
2. 3000-2000 Ft közötti jövedelműek /Pl: Bernáth, Klobusiczky, Puky család/
3. 2000-1000 Ft közötti jövedelműek /középbirtokosok/ például: Legyesbénye: Balogh János - közvitéztként vesz részt az 1130 fő lovasból álló regimentben.

1809. június 14. történt a szégyenletes győri vereség, melynek híre június 21-án érkezett Sátoraljaújhelyre. Kandó Gábor ezredes levelet küldött Komáromból és ártesített a veszteségről /5 halott, 7 sebesült/. A hír végülis messziről érkezett, keveseket érintett a vármegyében.

A közvélemény inkább, nagy véres verekedésként érzékelt, s nem országos veszedelemnek. / A z 1828-as nemesi összeírásban már a legyesbényei birtokos Balogh névvel nem találkozunk. / A természeti csapások éhínség, járvány, e században sem hiányoztak. 1825-ben, 1846-ban is a nagy aszályt követő gyenge termés nagyarányú éhínséget idézett elő, 1831-ben a kolera pusztított. De mértékében ezeket is felülmúlja az 1817. évi éhínség. Ismeretlen egykorú író följegyzése az 1817-es esztendő Megpróbáltatásairól "Hegyalján 4 év óta nem volt jó bor, termés, ára sincsen. A szőlők pusztulnak, a lapályokban fekvő szőlőinket vágjuk kifelé

derekasan, s helyébe az áldott krompélyt! -A tetőn fekvőket elhagyjuk, cserének és erdőnek. A hegyek derekán valókat jó reménység jegyében meghagyjuk... Sok szegén van a ki csak másnál lát kenyeret, maga az egész télen sem ett meg a magáéból csak kettőt is... Félő, hogy /krompély/ vetni valónak sem lesz elég. Lett volna pedig bizonyosan T. Zemplén vármegye előre néző rendelete szerint a hol még csak a pálinkafőzés is megtiltatott a krompélyból. De mi haszna? A szomszéd vármegyékben nem tiltatott. . . . A zsidók egy-két garast fizetvén úgy kitakarították azt tőlünk, hogy az országutak egész télen krompályos szekerekkel

voltak megrakva, valamíg csak eladó találtatott." Szívbookmarkoló, szárandó sors. Nincs szőlőtermés, nincs élet. A z 1831-es esztendő ismét súlyos csapást hozott. A Galicián keresztül behurcolt kolerajárvány tömegeket pusztított nem téve különbséget nemes és nemtelen között. A sűrűbb közösségben élő jobbágyok között a falvakban mégis nagyobb arányú volt a halálozás, mint a nemesi kúriákban. Védekezni lehetett. A kutak vizébe szórt fertőtlenítőszer mérgező anyagnak tekintették az egyszerű emberek, a dühük a nemesek ellen fordult. Zemplén és néhány szomszédos északkelet-magyarországi vármegye lángba borult. Kitört a felkelés, Dózsa emléke kísértette a nemességet. Zemplénbe körülbelül: Sátorlajújhely vonaláig terjedt a felkelés, a déli területeken "csak" a kolera dühöngött. Rákosi Sámuel legyesbényei református prédikátor egyházi anyakönyvi bejegyzésében így vall erről a szörnyű időszakról: "A községben július 28-án 1831-ben délután 7, másnap 9, harmadnap 13, negyedik nap 18 emberekkel áldozott kegyetlenségének /ti. a kolera - a szerk. EJ./, úgy hogy 12 nap lefolyta alatt 120 embereket döntött a sirba. Amely időben négy-öt szekerek is, ugyanannyi koporsókkal megrakotva vivén ki azokat a temetőbe...Ezen időtájban a levegő éjjel-nappal ködös és sűrű és igen bűdös volt. A gyilkoló veszélyt mérlegnek munkálódása különböző kimenetelű volt. Egyet kemény hányás végzett ki, másikat is leginkább gyomor és torokbéli görcs. Másat ismét elmebeli megháborodás...Mégis sokakat a hideg vízben való fürösztés és annak mértéktelen ivása tartott meg. Leginkább dühösködött a munkás és mértéktelen embereken...A temetkezés sok helyütt harangozó nélkül az arra kirendelt cigányok által ment végbe, de itt keresztényi módon, ének és harangszóval az akkori iskola-rektor Szegedi István által, aki nemcsak bátran temetett, hanem többnyire a torokba is megjelent szerencsés megmaradással." Bizonytalan helyzetben volt - ezen előzmények ismeretében - ekkor a reformtörekvéseit hangoztató magyar nemesség, benne zempléni is.

A z 1825-27-es országgyűlésen a zempléni követelések még csak mérsékeltek. Nem lépik túl a sérelmi politikát, s reformelképzeléseik megférnek a nemesi kiváltságokkal. Szorgalmazzák Magyarország és Erdély, Magyarország és az örökös tartományok közti szabad kereskedelmi kapcsolatokat, a magyar nyelvű törvénykezést, a magyar nyelv bevezetését a közigazgatásban, igazságszolgáltatásban. Ugyanakkor a vármegyéknek saját gazdasági érdekeikkel összefüggő speciális követeléseik is voltak például: Zemplén : a borkivitel előmozdítása, Borsod : bányászat fejlesztése stb. Ha nem is fordulat, de módosulás már az 1832-32-os országgyűlési követulasításban tükröződött. A vármegyei követulasítások már a nemesi kétarcúságot mutatták. A nemesi érdekek védelmében követelte, hogy a nemeseket az általuk használt jobbágytelek után fizetett adó alól mentseék fel. A császári katonaságot ne vonják ki a vármegyéből, /kolerafélelem/ Ezekkel párhuzamosan a belső átalakulás felé mutató törekvéseket támogatták: 1. Nemzeti Színház, Ludovika Akadémia, közlekedési útvonalak javítása /csatornázás/stb.

Óvatosan lépett fel a megye ezentúl a nemesi kiváltságok ellen. / A z Andrásyak, Lónyaiak - ekkor - nem tartoztak a radikális reformpolitikuskok közé./ Javasolta, hogy zálog címén a nemesi jószágot 3 évre el lehessen árverezni, nemesek is fizessenek a Lánchídon, támogatta bárány - és aprómarha tized eltörlését, valamint az önkéntes örökváltság gondolatát. Még a "nagypolitika" ezeken a módosulásokon ment keresztül és a reformtörekvések az országgyűléseken felerősödtek, "vidéken" a mozdulatlanság volt továbbra is meghatározó. A falusi önkormányzat lehetőségei, funkciója változatlan maradt. A bírójelölés a "candidativ" uradalmi jog volt /Bekecsen az .Andrásyaké, Legyesbényén választani kellett a jelölt személyét illetően, a sok birtokos miatt/, a választás, az "electio" a jobbágyok joga.

A z önkormányzati tevékenység három irányú:

1. a belső rend fenntartása, napi viszályok elsimítása,
2. a falu közösjövedelmének fenntartása, növelése /korcsma - malombérlet/
3. a faluközösség vagy tagjainak birtokában lévő ingatlanok elosztása. Például: papi-kántorföldek, legelőbérletek, stb.

A szűkös legelő volta miatt jegyzi meg ezzel a ténnyel kapcsolatban Kassay József : "-Azért a Szerentsi közember kénytelen más közeli határokon szénát takarni, különben takarmány nélkül, vagy amint a Legyes Bényei Pillánkban mondják "szülés nélkül" maradt.

A falu önkormányzatában legfontosabb tényező a bíró. Fő tevékenysége a bírászkodás. -A kiszabott büntetés rendszerint pénzbírság. Például: kártételek, kisebb - mezei - tolvajlás, templomkerülés, részegeskedés, káromkodás, nyelveskedés esetében. A tisztességre történő megbízatás általában egy évre szólt. Ennyi időre választották az esküdteket =/hitesek/ is. A vezetőség választásra legtöbb helyen Mindenszentekkor került sor. Az írnivalók vagy a falu papja, vagy az oskolamester feladatát képezték. Az előző századokhoz viszonyítva a falusi önkormányzat lehetőségeinek visszaszorulása a jellemző, a falusi bíró leginkább az uraság /kijelölt/ emberévé válik. A közlekedés fejlesztése a XIX. századi polgárosodni vágyó Magyarország fő feladatát jelentette. A századelőn – még nincs folyamszabályozás - gőzhajózás, nincs viziút, vasút - a szárazföldi úthálózat karbantartása, újak építése képezte a megoldandó fontos feladatot. A z államnak nem volt pénze rá a vármegye nem szánt rá pénzt, a terhet a jobbágyokra hárítja.

A z 1820-as évek elején komolyan bosszankodva jegyzi meg az előbb idézett Kassay József: "Azért szégyen, hogy az országban sár idején nintsen gazabb út, mint a Szerentsi Vám túl fogva Bekets farkáiglan." Alig 15 esztendőnek kellett eltelnie, hogy Kassai tisztelendő úr másként láthassa az útviszonyokat. 1. Szabó Gábor, a szerencsi-kerület szolgabírájának 1836. évi jelentése az utak javításának munkálatairól.

"A Beketstől Szerentsig planirozva levő utat, a beketsi, szerentsi, legyesbényei s szükség esetén a megyaszai bányákból beszállítandó darabos kövekkel megrakni, s a keresztúri bányából hordandó kavitsal meg hordani..." - kötelezte a szerencsi, bekecsi, legyesbényei jobbágyokat. Ugyanezt a munkát a szerencsi vártól a zombori csárdáig Köröm, Berzék, Bóts Gesztely, Megyaszó jobbágyainak rendeli elvégezni. Az 1840. december 2-i szolgabírói jelentés, pedig már minőségi munkáról /szándékról/ számol be: Az út "a zombori tsárdától folyvást Szersntsen ás Beketsen végig a harangodi